

Josip Klemenc

TEODOZIJEV POHOD PROTI MAXIMUSU IZ SISCIJE DO PETOVIJA

Po bitki pri Odrinu (9. VIII. 378 po Kr.), v kateri je bila premagana in uničena vzhodno-rimska armada in kjer je padel cesar Valens I., je njegov nečak Gratian, zapadno-rimski cesar, proglasil 13. I. 379 po Kr. v Sirmiju izvrstnega vojskovodjo Teodozija za vladarja v vzhodno-rimski državi. Teodozij se je izkazal vreden tega zaupanja. Ohranil je red in mir v svoji državni polovici, sovražne napade je deloma odbil s silo, deloma se je pa z vpadajočimi germanskimi plemeni pomiril in jih je deloma celo preselil v svojo državo. Tako n. pr. je Zahodne Gote naselil v Traciji, kot svoje foederate — zaveznike.

V zapadni polovici je prišlo kmalu do prisilne menjave vlade. Britanski namestnik Maximus je pregnal Gratiana s prestola in ga dal celoumoriti (383 po Kr.). Vsled Teodozijevih vojaških priprav in radi posredovanja milanskega škofa sv. Ambrozija se je Maximus zadovoljil z Britanijo, Galijo in Španijo. Italijo, Afriko in Zapadni Ilirik je pa prepustil mladoletnemu Gratianovemu bratu Valentinianu II. Teodozij s tem stanjem ni bil zadovoljen, vendar se je moral sprijazniti z njim, a Maximus je čakal le primerne priložnosti za končni obračun s Teodozijem.

Kljub takemu napetemu položaju vendar ni prišlo med njima do državljanske vojne radi nemirnih germanskih sosedov, ki so vpadali tako v eno, kakor tudi v drugo polovico države. Šele leta 387 po Kr. je po Maximovem mišljenju nastopil za njega ugodni trenutek, da se polasti še Valentinijanovega dela. Že pomladi tega leta se je pripravljaj, da bi zasedel Italijo, a je ta svoj načrt izpeljal šele meseca avgusta, takrat pa s tako naglico, da se je Valentinijan II. z državnimi insignijami komaj rešil iz Aquileje po morju v Solun k Teodoziju po pomoč.

Teodoziju se je zdel jesenski čas neprimeren za vojskovanje, poleg tega pa tudi ni imel dovolj čet za državljansko vojno, pa se je radi tega še pogajal z Maximusom. Ta pa je med tem časom zasedel celo Italijo in tudi vrata v Italijo, Aquileja, so prišla v njegove roke. Zasedel je s svojimi četami naravno obrambno črto na severo-vzhodni strani Italije. Njegov poveljnik Andragatus je pa branil prelaze čez Julijske Alpe.¹

¹ Latini Pacati Panegyrt. Theodosio dictus, c. 30: »superatis Alpibus Cotiis, Iulia quoque claustra laxaret...«

Verjetno je mišljeno pod tem celo vojaško važno ozemlje od Beneških lagun pa do Save (Praetentura Italije et Alpium).² Obrambo Italije pa je povečal Maximus še na ta način, da je pomaknil obrambno črto še bolj proti vzhodu na Dravo in Savo.³ Posebno močno je zavaroval vse važnejše prehode čez ti dve reki tako n. pr. v Sisciji in Poetoviju; v zadnjem je prevzel poveljstvo celo njegov brat, comes Marcellinus.

Tudi cesar Teodozij se je dobro pripravil za vojsko. Mobiliziral je vse svoje foederate, razna germanska plemena, med drugimi tudi Zahodne Gote, Hune in Alane. Toda Teodozij ni hotel napasti svojega nasprotnika Maximusa samo na suhem, nego je še poslal mladega Valentinijana II. in njegovo mater po morju z močnim brodovjem v Italijo. Ta ekspedicija bi lahko postala Maximusu zelo nevarna, ker je bil v Rimu zelo nepriljubljen in celo osovražen.⁴ Napada na Italijo z morske strani, to je v hrbet, se je Maximus še najbolj bal, pa je radi tega obrnil vso svojo pozornost na morje. Andragatus je moral zapustiti Aquilejo in poiskati sovražnika na morju.⁵

S to ekspedicijo je bila Maximova glavna sila na severo-vzhodni strani Italije oslABLJENA, a ravno tjakaj se je nameril Teodozij, ki se je hitro pomikal iz Carigrada. Dne 14. junija leta 388 je bil že v Stobiju, prodiral je z vso svojo močjo neovirano po prastari vojaški cesti v dolini Vardarja, Morave in nazadnje Save proti severo-vzhodu do Siscije. Tukaj je njegova konjenica kljub visokemu stanju vode prešla čez Savo, nenadoma udarila na sovražnika in ga popolnoma porazila.⁶

Teodozijev napad na Siscijo je bil nenaden in je radi tega še pomembnejši njegov uspeh, ker je bila Siscija v tem času naravno pa tudi umetno močno utrjena. Ob starem rokavu reke Kolpe pri Čepu v bližini vasi Dužice so bili še leta 1937 vidni ostanki mogočnih rimskih zgradb, verjetno kakšnega kastela, ki je mogoče služil tudi zato, da sovražnik ne bi Siscije mogel napasti od zadaj. Ta kastel pa je služil tudi za obrambo ceste in še bolj nasipa, ki je bil v rimskem času zelo potreben radi visokega stanja reke Kolpe. Ta poplavi še dandanes celo ozemlje okrog Siska, če voda slučajno predere nasip pri Čepu.⁷ Ko so dobili v Siscijo poročilo o nenadnem Teodozijevelem prihodu, so verjetno zelo hitro predrla omenjene vodno-brambene priprave pri Dužici in s tem še

² Natančno opisuje to celo utrjeno ozemlje W. Schmid, *Frühgeschichtliche Befestigungsanlagen im Bereiche der Isonzofront*; izšlo je v *Jahreshefte des Österr. Archaeol. Instituts*, Bd. XXI, XXII, 1922, Bbt. Sp. 295 ssq. L. Hauptmann, *Erläuterungen zum historischen Atlas der Österreichischen Alpenländer I*, 4, Wien 1914, str. 328, navaja tudi ostalo tozadevno literaturo in opiše kratko to praetenturo Italije takole: »Pred tem (Italskim) limesom leži kot izhodna postaja za ceste v Italijo Emona, za njo v drugi črti Castra (Ajdovščina) in Tergeste, v tretji pa mogočna orožarna Akvileja. Na ta način je bila ‚Praetentura Italiae et Alpium‘ v četrtem stoletju ena sama ogromna trdnjava.«

³ Orosius, I. VII, c. 35, *Hist. misc.* XIII, c. 1.

⁴ Zosim., I. IV, c. 45.

⁵ Zosim., I. IV, c. 46, Orosius, I. VII, c. 35, *Hist. misc.* I. XIII, c. 1.

⁶ Latini *Pacati Panegyri. Theodosio dictus*, c. 34.

⁷ J. Klemenc, *Archaeologische Karte von Jugoslawien*, Blatt Zagreb, str. 16, Dužica.

umetno povečali naravno poplavo. Na ta način so zelo otežkočili osvojenje Siscije.

Siscija je bila v antiki zelo važno vojaško središče, ker se tukaj križa mnogo vojaških cest. Za Teodozijeve namene so bile zelo ugodne ceste, ki so vodile proti zapadu in dalje proti morju, n. pr. proti Saloni skozi Burnum itd. Vendar mu je obetalo prodiranje proti Senii (Senju)⁸ mnogo več uspeha, ker bi se po tej poti približal od jugovzhodne strani že prej omenjeni Praetenturi Italiae. V tem slučaju bi pustil comesa Marcellinusa in njegovo armado v Poetoviju ob strani ali pa celo za hrbtom. Ker bi mu pa Marcellinus v tem položaju lahko padel v hrbet, se je Teodozij odločil, da gre najprej proti njemu, ga premaga in se šele kasneje od severovzhoda vrže na Maximusa, ki ga je čakal izza Praetenturae Italiae pri Akvileji.

Nekateri starejši pisatelji, n. pr. E. von Wietersheim⁹ so mislili, da se je Teodozij iz Siscije obrnil proti Celeji, oziroma da je prišlo med Emono in Celejo do odločilne bitke.¹⁰ Toda temu odločno oporekajo antični viri.¹¹ Iz Siscije vodijo sledovi rimske ceste v severovzhodni smeri skozi kraje Stupno, Sela mimo rimskih utrdb pri Dužici, kjer se je verjetno šele končalo utrjeno in zaščiteno ozemlje nekdanje rimske trdnjave Siscije. Rimska cesta se nadaljuje v isti smeri ob robu Savske nižine, včasih bolj zgoraj, včasih bolj spodaj po pobočjih gričevja, ki jo omejuje na zahodni strani. Sledove te ceste je opaziti južno in južnovzhodno od vasi Peščenice (sl. 1) čez potok Burdelj in Buno do Buševca, kjer je bilo važno križanje rimskih cest. Rimska cesta se nadaljuje naprej v isti smeri, to je proti severozahodu po južnem delu Turapolja skozi Mraclin, Petrovino, kjer so rimski grobovi in ostanki rimskih zgradb, Dolnjo Lomnico, Malo Mlako (rimske zgradbe) in Botinec do Save, kjer vodi čez njo v smeri na Stenjevec. Ta del ceste od Buševca naprej je precej slabši nego prvi del od Siska do Buševca.

Ob potoku Buni pri Novem Selu so močne rimske kulturne plasti z ostanki žganine, ki govore za večje antično naselje v tem kraju. Od prej omenjene ceste se odcepi tukaj druga, ki vodi ravno v severni smeri do Save, ki pa ni dokumentirana s tolikimi najdbami kot severozahodna, a vodi do Save pri Ščitarjevem, kjer so v Savski strugi ostanki rimskih pilotov, ki so bili nosilci nekdanjega rimskega mostu. Pač pa je vodila rimska cesta na robu onega zemljišča, ki ga Sava tudi za največjih poplav ni dosegla in je tako lahko armadi vedno služila. Marsigli¹² ima vnešen v svoji karti ravno del te ceste med Odro in Savo in ga ima označenega celo kot tlakovano rimsko cesto.¹² Tudi večina novejših pisateljev od Katančiča do Mommsena smatra ostanke rimske ceste od Ščitar-

⁸ Klemenc, o. c., str. 112 sqq.

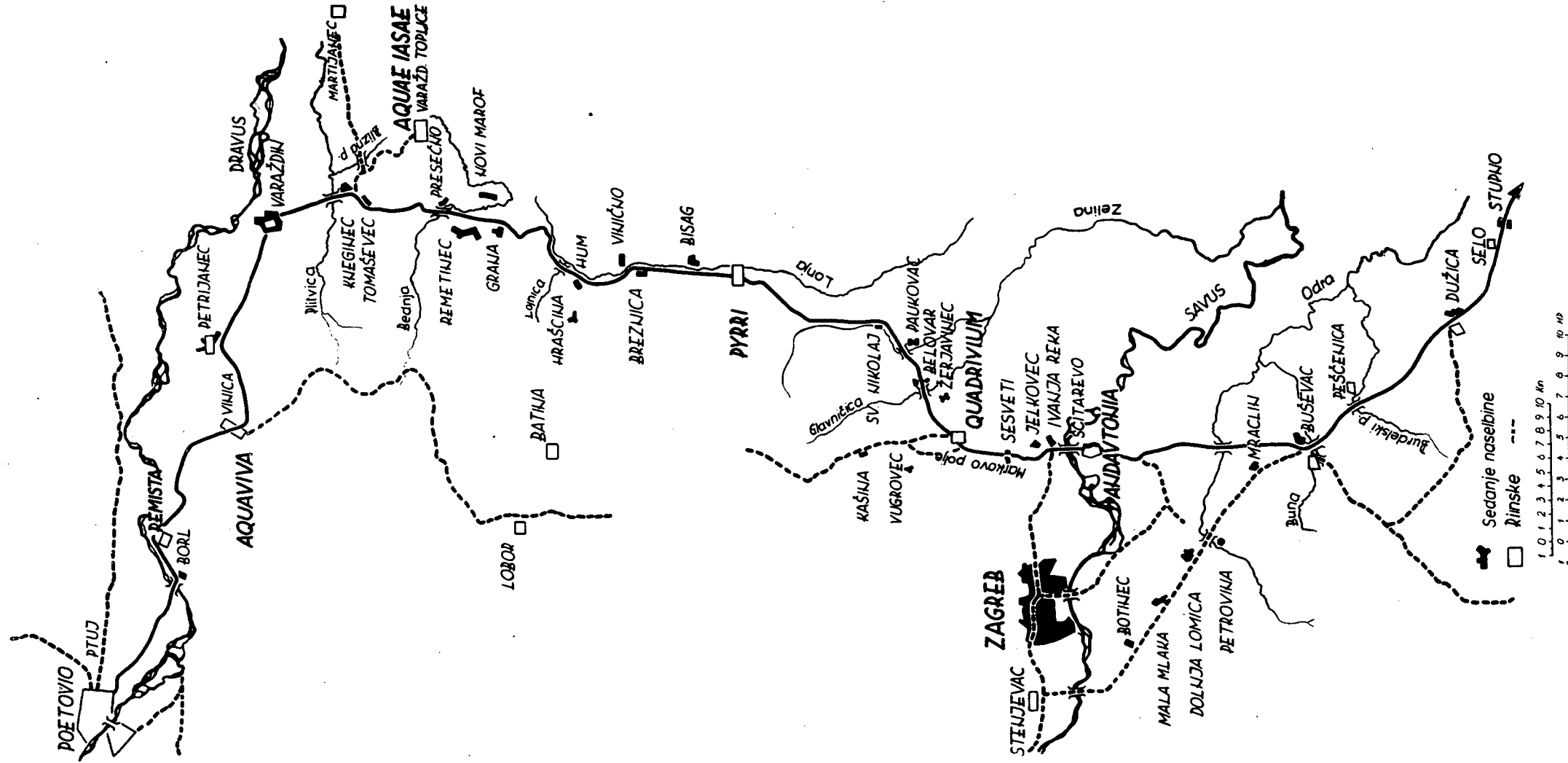
⁹ E. von Wietersheim, *Historische Erinnerungen aus Friaul und Dalmatien*. Izšlo je v *Sybel's Historische Zeitschrift*, Bd. XIII, München 1865, str. 340 sqq.

¹⁰ O. c., str. 354.

¹¹ Pacatus, c. 35, 36: »Sisciae, Petovione, ubique denique terrarum victus est (Ambrosius ep. 40, n. 23).

¹² Marsigli, *Danubius, Pannonico Mysicus*, Amstelodami 1726, I. del, II. zv., 1. list.

J. Klemenc, Teodozijevo pohod

Rimska cesta, ki jo je porabil Teodozij za pohod proti Maximusu

Sl. 1. Stara rimska cesta Cesta Emona—Siscia, po rokopisni karti iz leta 1789, »Situation der Strassenzüge in Agramer Comitatus«. Sedaj v mestnem muzeju v Zagrebu

jevega čez Buševc do Siska za del rimske itinerarske ceste.¹³ Najbolje pa dokazuje to cesto kraj Andautonija, skozi katerega je vodila rimska cesta in ki leži na mestu in v okolici sedanjega Ščitarjevega. Andautonija leži na nekoliko vzvišenem kraju in je tako bila zaščitená pred poplavi. Še pred prihodom Rimljanov je bila glavno mesto plemena Andautonijev (in je torej bila že predzgodovinska naselbina). To je ostala tudi za časa Rimljanov. Tu je bila važna prometna točka ob prehodu čez Savo. Rimsko naselbino dokazuje mnogo tukaj najdenih zidov in ostankov predmetov vsakdanje uporabe, kakor tudi mnogi napisi, ki omenjajo ime Andautonija in se sigurno nanašajo na ta kraj.¹⁴ Tudi oddaljenost tega kraja od Siscije, ki znaša XXVII m(ilia) p(assuum) po označeni cesti popolnoma odgovarja dejanskemu stanju. Ravno ta velika rimska cesta se nadaljuje proti severu in ob njej so našli leta 1934 v bližini vasi Jelkovca »in situ« miljnik,¹⁵ ki je bil postavljen leta 235 po Kr. Na njem označena oddaljenost znaša XXX m(ilia) p(assuum), a oddaljenost tega miljnika do Ščitarjevega je pa 3 rimske milje. Do sedaj opisana rimska cesta od Siska do Buševca in naprej do Ščitarjevega je nedvomno del velike itinerarske ceste Poetovio—Siscia.¹⁶

Pomikanje večjih vojaških množic bi bilo po cesti od Buševca do Stenjeveca, kjer vodi cesta po ravnini, še mogoče, vendar bi bilo zelo otežkočeno na nadaljnjem pohodu proti Poetoviju po cesti Veliko Trgovišče—Krapina—Rogatec.¹⁷ Teodozij bi moral prodirati po tej cesti ali pa po cesti proti Emoni, ako bi krenil na Stenjevec. Eno ali drugo bi bilo proti njegovim vojaškim načrtom. Na noben način ni hotel priti med Marcellinusove in Maximusove čete, pa je najbolj verjetno, da se je držal najvzhodnejše ceste, ki je vodila iz Siscije proti Poetoviju. V tem primeru je to bila cesta, ki je vodila od Buševca proti Ščitarjevu in naprej v severni smeri.

Ko je Teodozijska armada prekoračila savski most med Ščitarjevim in Ivanjo reko je nadaljevala svojo pot proti Jelkovcu in ni krenila po lokalni cesti, ki je vodila skozi ozemlje današnjega Zagreba do Stenjeveca in naprej proti Emoni, nego je prodirala naravnost proti severu, proti naslednji postaji, ki jo poznamo po itinerarijih pod imenom Pyrri.¹⁸

Od Jelkovca, kjer nam dokazuje veliko rimsko itinerarsko cesto ravno miljnik iz leta 235 po Kr. in ime »Rimski put«, je vodila cesta pri postajnem poslopju čez železniško progo in naprej do Sesvetov, dalje

¹³ J. Klemenc, Blatt Zagreb, str. 110, kjer so navedena vsa ta mišljenja.

¹⁴ CIL III, št. 4000 in 4001. Hoffiller-Saria, Antike Inschriften aus Jugoslavien (AIJ), Zagreb 1938, Nr. 447, 478, Klemenc, o. c., str. 65 sqq.

¹⁵ AIJ št. 602, Klemenc, o. c., str. 65.

¹⁶ Itineraria provinciarum et maritimum imperatoris Antonini Augusti, ed. O. Cuntz, Itineraria Romana I, Lipsiae 1929, str. 265, 11 sqq.

A Poetavione Siscia m. p., C.

Aqua viva m. p., XVIII.

Pyrri m. p., XXX.

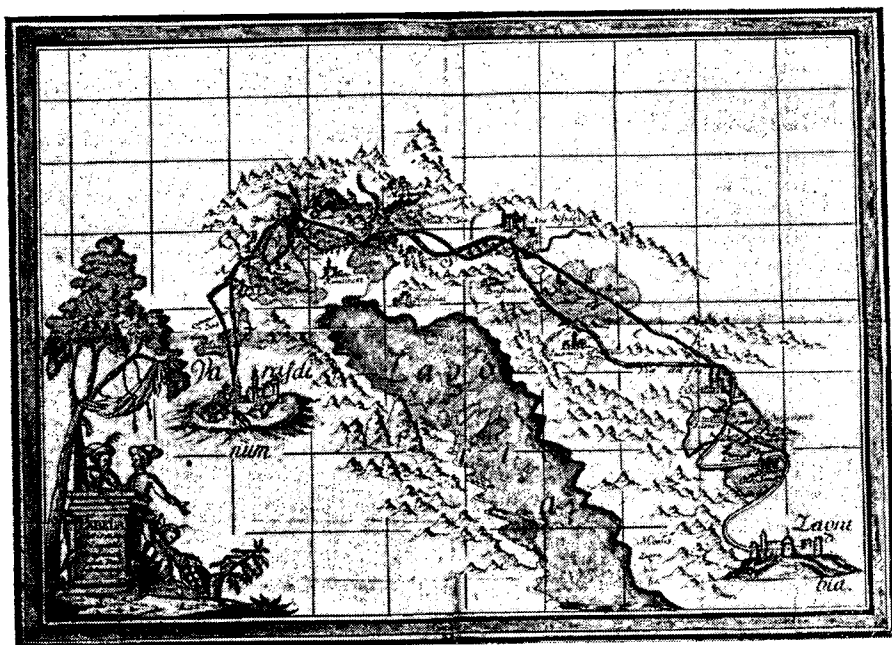
Dautonia m. p., XXIV.

Siscia m. p., XXVII.

¹⁷ Klemenc, o. c., str. 115.

¹⁸ Klemenc-Saria, Archaeologische Karte von Jugoslavien, Blatt Ptuj, str. 91.

skozi gozd »Mokrice« in po »Markovem polju« vzporedno z Vugrovim potokom. Nato se obrne cesta proti severovzhodu do Gradišča, jugovzhodno od Vugrovca, kjer so našli ostanke rimskih zgradb in Ikarov torso.¹⁹ Tukaj je bilo važno križišče rimskih cest, ker se je odcepila ena proga in sicer krajša proti Kašini do Marije Bistrice in je na ta način presekala Zagrebško goro. Ta cesta vodi skozi ozke soteske in ima precej vzpona, pa je bila radi tega manj prikladna za večje vojaške sile, posebno s prtljago (impedimenta). Zato je verjetno, da pride za Teodozijevo

Sl. 2. Del rimske ceste Poetovio—Siscia med Bjelovarom in Zerjavincem po rokopisni karti iz leta 1757 (»Tabella veteris et noae Zagrabia Varasdinum ducent, Viarū Ic(!)tonographia exhibens«).

Sedaj v Narodnem muzeju v Zagrebu. Inv. št. 785, IV B

armado v pošte v le cesta, ki vodi od Quadriviuma (tako se je imenovalo to križišče cest) proti severovzhodu²⁰ čez potok Glavničico. Ta cesta je tudi neke vrste meja med zemljišči Belovara in Žerjavince (sl. 2). Omenjajo jo tudi srednjeveške listine in sicer ko potrjuje kralj Andrej II. leta 1217 darilno listino zagrebški stolni cerkvi. Omenjena je ta cesta kot meja med zemljišči, ki vodi v bližini Belovara čez potok Glavničico kot *magna via*.²¹ Tam je tudi omenjen del meje takole: »... in fluvium

¹⁹ Brunšmid J., Kameni spomenici Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, str. 21, št. 31, sl. 31. Klemenc, Blatt Zagreb, str. 20 in 110.

²⁰ Klemenc, o. c., str. 108.

²¹ Tkalčić Ivan, Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis saec. XII et XIII, Zagrabiae 1873—1874, Tom. I, 43.

Glauniza, et per illam descendit ad magnam viam ubi est pons, et per eandem viam revertitur ad occidentem per metas episcopi...» Iz tega mesta lahko sklepamo, da je šla meja po veliki cesti in čez potok Glavničico pri Belovaru. V drugi darilni listini omenjajo zopet isto cesto, kot mejo posestva, ko vodi proti zapadu ali to pot kot via exercitualis do Quadriviuma pri Gradišču:²² »... et inde facto regressu ad viam exercitualement, que fuit prima meta Casina, tendit per eandem versus occidentem ad Quadrivium...» Nadaljevati se je morala ta pot ob potoku Zelini, po severnem pobočju Gradine pri Paukovcu in v smeri današnje ceste do Sv. Ivana Zeline. Odtod je vodila po dolini potoka Bedenice in zapadno od Hrastja.²³ Kenner²⁴ je mislil, da stoji Hrastje na mestu rimske naselbine Pyrry, kar pa ne odgovarja razdalji rimske ceste.

Rimska cesta je vodila od Hrastja dalje po zapadni strani reke Lonje nekako do cerkve sv. Treh Kraljev, južno od Komina. Ta cerkev ima v svojih zidovih vzdanih mnogo rimskih spolijev iz bližnje rimske naselbine, ki je zelo verjetno ležala na hribu Kamenjak. Že ime samo nam pove, da je bilo tukaj mnogo razvalin in porušenih kamenitih zidov, najverjetnejše rimskih. Rimski grobovi in velike najdbe rimskega denarja leta 1918 (zadnji zastopani rimski cesar v tej najdbi je bil cesar Tacitus) nam to potrjujejo. Razno steklo, fragmenti rimske keramike iz teh najdb nam govore za to, da je bilo tukaj rimsko naselje. Razdalja Pyrry po Itinirarijih bi nekako odgovarjala.²⁵

Pyrry je ležal na zapadnem bregu reke Lonje, pa tudi rimska cesta je šla verjetno po nizkih, zapadnih gričastih obronkih zahodno od Lonje proti severu. Od Komina je vodila rimska cesta mimo Bisaga in Breznice. V Hraščini²⁶ so našli rimski nagrobni spomenik iz drugega stoletja po Kr. Kje je bil najden, ni določeno, pač pa je zelo verjetno, da je stal ob rimski cesti, ki je vodila vzhodno od Hraščine in zavije pri Humu proti severovzhodu. Dalje gre vzhodno od Grane in Rementinca, a zapadno od Novega Marofa proti reki Bednji in po mostu v bližini sedanjega Presečnega čez njo. Dalje vodi proti Tomaševcu ali tako, da gre najpreje zapadno in potem severno od tega kraja proti vzhodu. Od te ceste je vodila proti jugovzhodu lokalna rimska cesta skozi Kneginec do Varaždinskih Toplic, ki so jih imenovali v antiki Aquae Iassae.

To rimsko cesto iz Varaždinskih Toplic omenja tudi darilna listina kralja Andreja II., ko podeli mestu Varaždinu pravice svobodnega mesta in določi meje mestnega ozemlja:²⁷ »... Prima meta... pervenit ad rivulum qui vulgo dicitur Blizna, et per eundem rivulum vertitur ad

²² Tkalčić, o. c., Tom. I, 41.

²³ Klemenc o. c. str. 21, 107.

²⁴ Kenner Fr., Noricum und Pannonien v Berichte und Mittheilungen des Alterthumsvereins zu Wien, 1870, Jhrg. XI, str. 124, op. 7.

²⁵ Glej opombo 16.

²⁶ Vjesnik N. S., XIII, 1913—14, str. 104, sl. 8, AIJ št. 456, Klemenc-Saria, Blatt Ptuj, str. 8.

²⁷ Tanodi Zl., Monumenta historica liberae regiae civitatis Varasдини, Tom. I, codex diplomaticus 1209—1526, Varasдини 1942, str. 2.

meridiem, pervenit ad quandam vallem et ascendit ad magnam viam, per quam itur ad Toplitz.

Isto cesto omenja listina od 4. X. 1472 leta, ko je končno določena meja mesta Varaždina proti posestvu Ivana, sina Gregorja Vojina de Kapolna, in brata Jurija:²⁸ »... *inde per eundem rivulum Blizna eundo ad meridiem (venissent) ad quandam vallem et ascenderet ad magnam viam, per quam itur ad Thoplicam* ...«

Pač pa se v bližini, to je severno od Tomaševca, odcepi od rimske ceste Poetovio—Siscia itinerarska cesta Poetovio—Mursa, ki vodi skozi Martijanec (rimske grobovi), Poljanec (krasen rimski voz v arheološkem muzeju v Zagrebu), Ludbreg (del rimskega konjeniškega kipa) in dalje proti vzhodu.²⁹

Kneginec je mejil na zemljišče že omenjenega Tomaševca in ga srednjeveške listine zelo pogosto omenjajo.³⁰ Od Tomaševca je vodila rimska cesta proti severu in jo omenja tudi listina Čazmanskega kaptola, ki je izvedel reambulacijo mej mesta Varaždina dne 25. decembra 1470,³¹ kjer omenja Kneginec in nato: »... *viceversa pervenissent ad predictum fluvium Plythroycza circa pontem muratum, et pertranseundo eundem pontem muratum, inde transeundo duos lacus venissent ad metas sero terminos ville sero possessionis episcopi ecclesie Zagrabiensis, ubi penes viam magnam ad dictam civitatem Warosdiensem tendentem* ...«

Isti zidani most omenja spis dvorskega sodnika Stjepana Batorija:³² »... *deinde per eandem viam versus aquilonem pergendo in magno spatio pervenissent ad predictum Plythroycza et transeundo pontem Kevohud dictum, quem ipsi cives pontem muratum nominassent* ...«

Iz tega se vidi, da pridemo po cesti, ki vodi iz Tomaševca proti severu, po zidanem mostu čez Plitvico v Varaždin, a seveda od vzhodne strani.

Kljub temu, da mora iti Teodozijeva armada preko mnogih naravnih zaprek, kakor so n. pr. reke, je bilo prodiranje po tej cesti mnogo boljše in lažje, pa tudi varnejše in sigurnejše nego skozi ozke in težke prehodne soteske, ki vodijo iz doline reke Save čez Sleme v dolino reke Drave. Cesta je vodila po dolini reke Lonje in prehod v dolino Bednje južno

²⁸ Tanodi Zl., o. c., št. 183, str. 227.

²⁹ Rimska cesta Poetovio—Mursa in Poetovio—Siscia je do Tomaševca skupna in ima postaji Remista in Aqua viva. Te postaje na progi omenja od Poetovione do Siscije It. Ant. (glej opombo 16). Dalje jih omenja It. Burd. sive Hierosol, 561, 3 sqq.

Civitas Poetovione mil. XII.

Transis pontem, intras Pannoniam Inferiorem.

Mutatio Ramista mil. IX.

Mansio Aqua viva mil. IX.

Tabula Peutingeriana,

Petavione,

Remista,

Aqua viva.

Mutatio Populos je že samo na cesti proti Mursi (Osijeku). AIJ, str. 199.

³⁰ Tanodi, o. c., str. 327, pod Kneginec.

³¹ Tanodi, o. c., str. 179, št. 219.

³² Tanodi, o. c., št. 183, str. 227

od Novega Marofa bi mogel postati nevaren Teodozijevim četam. Po prehodu čez Bednje ga je ločilo le še par rimskih milj od doline Drave. Od manjših rek bi mogla biti edino le še Plitvica neka ovira, a čez njo je vodil gotovo tudi že v rimskih časih močan zidan most.

Zelo verjetno je pa tudi, da so bile severno od Tomaževca, tam kjer se odcepi cesta proti Mursi, že Teodozijeve konjeniške čete, ki jih je lahko poslal od Murse naprej, da so mu ščitile desno krilo, ko je prodiral sam ob Savi proti Sisku. S tem da je Teodozij neovirano zasedel omenjeno važno križišče severno od Tomaževca, je dosegel velik uspeh, ker se je od Tomaževca pa do Ptuja širilo Dravsko polje, kjer so bili nenadni napadi nemogoči in je on obvladal teren s svojo konjenico.

Ob itinerarski cesti, ki je vodila od postaje Pyrri (Komin) do Poetovija, sta bili še dve važni postaji,³³ od katerih je bila prva Aqua viva. Nekateri starejši pisatelji so mislili, da je bil Varaždin to mesto.³⁴ Vendar je Varaždin preveč reven na antičnih gradbenih ostankih, ki bi dali sklepati na večjo naselbino. Pač pa je bilo v mestu in okolici več skupnih najdb keltskih in rimskih denarjev, kar nam potrjuje, da moramo tukaj iskati rimsko cesto.

Iz Varaždina vodijo sledovi rimske ceste proti zahodu v smeri proti Petrijancu, ki so ga tudi nekateri smatrali za »Aqua viva«.³⁵ V Petrijancu so našli leta 1805 ogromen zaklad rimskega zlatega denarja in okraskov. Zadnji vladar, ki je bil zastopan, je bil Julijan. Ta najdba kakor tudi več rimskih grobov in napis dokazuje, da je vodila tukaj blizu rimska cesta. Ta je morala na vsak način voditi proti zahodu do podnožja Goric v bližini današnje Vinice. Postaja Aqua viva je bila na mestu same Vinice ali pa vsaj v njeni okolici. Tudi oddaljenost od Poetovia — XX m(ilia) p(assuum) — bolj ustreza razdalji do Vinice kot pa do Petrijanca. Reichard misli, da je bila tukaj Aqua viva; na vsak način pa je bila tukaj večja rimska naselbina.³⁶

Od Vinice je vodila rimska cesta proti Dravi v smeri proti Zavrču. Večina geografov, ki se bavijo s staro geografijo, smatra da je Zavrč stara rimska cestna Remista.³⁷ Nekateri so pa mislili, da je to grad Borl, ki leži že na levem bregu reke Drave. Most³⁸ pri Borlu dokazuje marmornata glava nekega (mogoče M. Aurel?) rimskega cesarja, čigar kip je stal na mostu. Glavo so našli v produ ob Dravi leta 1951 ravno pod gradom Borlom.

Po antičnih virih sodeč je poteklo Teodozijevo prodiranje od Tomaževca do Borla brez vsakih večjih ovir. Zdi se, da mu tudi prehoda čez Dravo na mestu pod Borlom niso zaustavile Marcellinove čete, tako

³³ Glej opombo št. 29.

³⁴ Mommsen na zemljevidu, ki ga ima CIL III, Katanscich P., Specimen Philologiae et geographiae Pannoniarum, Zagrabiae 1795, str. 21.

³⁵ Tomaschek v P. W. R. E. II, str. 307.

³⁶ Reichard, Thesaurus topographiae, Noremb. 1824.

³⁷ Klemenc-Saria, Blatt Ptuj, str. 90, AIJ, str. 199.

³⁸ Ta most je verjetno tudi oni, čez katerega si prišel pri Ptuj iz Pannonije Superior v Pannonijo Inferior, kakor piše It. Burd: transis pontem intrans in Pannoniam Inferiorem (glej opombo 29).

da je prišel neovirano na levi dravski breg. Na ta način je prišel neovirano na ravnino vzhodno od Poetovija, kjer so se mu postavile v bran Marcellinove čete. Prvi dan ni prišlo do odločitve. Med odločilnim spopadom drugega dne je pa prešel del armade comesa Marcellinusa na Teodozijevo stran. S tem je postal Teodozij gospodar tudi Poetovija in odprta mu je bila pot proti jugu. Iz Ptuja je krenil Teodozij po stari vojaški cesti skozi Celejo do Emone. O obrambi v pričetku omenjene Praetenturae Italiae ne čujemo ničesar. Verjetno je ni niti nihče branil. Proticesarja Maximusa so pa ubili njegovi lastni vojaki v Akvileji. Na ta način je zmagal Teodozij v prvi državljanski vojni proti Maximusu.

THE MARCH OF THEODOSIUS AGAINST MAXIMUS FROM SISCIA TO POETOVIO

Résumé

In 387, Maximus subdued that part of territory over which, after the father's dead, ruled Valentinian II. Therefore, it came to a conflict between him and Theodosius who attended to the interests of Valentinian. Maximus, who had also taken possession of the whole Italy, moved his defence line forward to the other side of „Praetentura Italiae et Alpium” upon the Sava and Drava rivers where he defended the two important bridge-heads of Siscia and Poetovio. Theodosius advanced against Maximus in forced marches and captured Siscia in an unexpected assault. At Poetovio stationed comes Marcellinus, a brother of Maximus, and Theodosius was not free to neglect him or let him unnoticed behind his back. For this reason he turned towards this town on the best and surest main itinerary road. This road led from Siscia through Strupno, Sela and by Roman fortifications near Dužica, and that on the border of the Sava basin whereto Sava inundations reached no more. Besides the Roman remains this road is documented by a map of 1789 (Fig. 1), now in the Town Museum of Zagreb. „Via antiqua Romana”, noted on this map, was a part of the Poetovio itinerary road as far as Buševac only. The other part of this road — from Buševac away — leads over Turapolje (Lukavec) towards Stenjevec (Roman cemetery) and further to Emona. It is sure Theodosius did not advance by this road, otherwise he would have had comes Marcellinus behind his back. For his march must be considered the itinerary road branching off at Buševac leading towards the North on the border of inundation land over the Sava river at Ivanja reka and reaching Ščitarjevo, which is a proved Roman colony.

The further direction of this road is shown by the Roman milestone found „in situ”, in 1934, near Jelkovac. From here away the Roman road leads toward the North across the railway at the station Sesveti, through the forest of Mokrice over Markovo polje as far as Gradišče (Icarus torso), Quadrivium with the confines line between Žerjavina and Belovar where it is noted by the map „Tabella veteris et noae Zagrabia Varasdinum ducent, Viarū Ic(!)tonographia exhibens” 1757 (Fig. 2), now in the Archaeological Museum of Zagreb. This road is also mentioned by the deed of donation of King Andrija II, 1217, as „magna via” and „via exercitualis”. The Roman road continued along the brook Zelina in the direction of the actual street as far

as St. Ivan Zelina, farther westward of Hrastje, where its tracks are to be seen as far as Komin which may correspond to the Roman colony Pyrra.

The road passes westward of Lonje, further by Bisaga and Breznica as far as Hum where it turns toward the North-East, it leads eastward of Grana and Remetinac, westward of Novi-Marof towards the river Bednja, crossing it by the bridge, to Tomaševac. In proximity of this place there branches off the itinerary road Poetovio-Mura passing through Martijanec (Roman graves), Poljanec (Roman Chariot), Ludbreg (Roman equestrian statue) and further towards the East. The Poetovio road leads toward the North from Tomaševac as far as Knežinac, and the Roman stone-bridge to Varaždin. This road is also mentioned by the deed of donation of the Chapter of Čazman, 1470.

Though, along this road, there are some narrow ravines and passages across smaller rivers, it is nevertheless the best of all leading from the Sava bassin over Seme, to the Drava bassin. It passes eastward of the direction toward Poetovio and thus the troops of Theodosius could not be taken by surprise here. It was suitable for the baggage train, too.

From Varaždin to Poetovio there are two more greater Roman stations by the itinerary road, i. e. Aqua viva, situated on the place of actual Vinica or in proximity, and Remista which according to its distance from Poetovio might best correspond to Zavrč. At Borl there was a Roman bridge across the Drava River. Theodosius with his horsemen passed this part of the road quickly and crossed over the Drava river too as there was nobody to resist. The struggle only took place the day after before the town of Poetovio where Theodosius vainquished, especially because Marcellin's troops partly passed on his side.